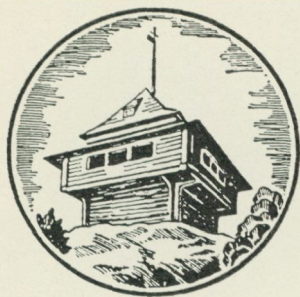

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1951**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1951

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslagsbilden visar en detalj ur en målning av den lilla idylliska 1700-talsgården Svindersvik i Nacka, som nyligen kommit i Nordiska museets ägo och som utförligt behandlas i denna årsbok. Målningen är signerad av Carl Petter Hilleström 1784 och tillhör Nordiska museet, inv.-nr 217,359.

---

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1951
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

I MORA SOCKEN PÅ 1670-TALET

UR LÄNSMAN MATS ERSSON NORMANS
ANTECKNINGAR

av Sten Lundwall

Under sin resa i Dalarna 1876 erhöll Artur Hazelius som gåva av Hans Jons Anna Matsdotter i Noret, kallad Gästgivar-Anna, en samling almanackor från 1670-talet (Nord. mus. 12,555). Almanackorna innehålla dagboksanteckningar, nedskrivna med bläck, från åren 1671—1678 med luckor för 1673 och 1677. Dessa dagböcker ingingo ursprungligen i den s. k. Gamla gästgivaregårdens arkiv med de äldsta papperen härrörande från länsmanen i Mora Mats Ersson Normans verksamhet under 1600-talets sista årtionden. En av Mats Erssons söner, Anders Matsson, som likaledes var länsman och efter sin far bebodde länsmansgården, fortsatte arkivbildningen. Hans son Gudmund kallade sig i efternamn Norström och blev den förste gästgivaren. Det var meningen att han skulle ha blivit länsman som sin far och farfar, men hans deltagande i Stora daldansen kom att utgöra ett verksamt hinder mot en befattning av detta slag. Gift flera gånger ingick han sitt sista äktenskap 1762. Hans hustru överlevde honom och gifte om sig med en Erik Engeström från Aspeboda, vilken övertog gästgiveriet. Denne uppges ha visat stort intresse för de gamla gårdspapperen och ordnat upp desamma. Arkivet splittrades vid arvskiftet 1839 efter Hans Jons Anna Matsdotter, en dotterdotter till Erik Engeström. Hennes sex barn erhöilo var sin korg med arkivalier, men så länge de förblevo ogifta och bodde kvar på gården, förvarades handlingarna fortfarande där. När den äldsta dottern, Hans Jons Kerstin Larsdotter, gifte sig, flyttade mannen till henne på gästgivaregården. De dokument hon ärvt kommo därför att stanna kvar där. Bland dem befunno sig också de dagböcker, som av

hennes dötter Hans Jons Anna Matsdotter (med samma namn som mormodern) skänktes till Artur Hazelius. Föreliggande uppsats bygger utom på handlingar i offentliga arkiv främst på dessa dokument; härjämte har författaren haft förmånen att i avskrifter eller filmer få studera de delar av Gamla gästgivaregårdens arkiv, som kvarligga i Mora.

Dagböckernas författare, länsmanen i Mora Mats Ersson, röjes redan av sitt namn som skrivits nertill på en sida i 1676 års almanacka varjämte hans författarskap ytterligare kan bestämmas genom en anteckning den 7 april samma år: "Klock. 8 afsomnade min K. broder Andreas Nohrmoræus Denne församlingz trogne Kyrkioherde. Gudh Alzmechtigh hugswale alla bedröfwade hiertan som öfwer detta oförmodeliga dödzfall bittra och heeta tårar fälla Amen." Andreas Nohrmoræi verksamhet i Mora är i och för sig av det största intresse, men i detta sammanhang skall endast erinras om hans insatser för en humanare handläggning av trolldomsfallen i socknen omkring 1670, om hans ledning av återuppbyggnadsarbetet vid Mora kyrka efter branden 1671 och om hans berömda predikan inför Carl XI på Kyndelmässodagen 1673, sedermera på kungl. befallning tryckt i Västerås, då han berörde äldre kungabesök i Dalarna och härvid även Gustaf Vasas, vilken framställning ansetts vara det första skriftliga vittnesbördet om dennes äventyr i Dalarna.

Andreas Nohrmoræi fader uppges av Muncktell i Västerås stifts herdaminne ha hetat Kråk Erik Andersson och varit bonde i Noret. Men denna uppgift är ej verifierad, och i några fru Anna Olsson i Noret tillhöriga räkenskaper, som ursprungligen ingått i Gamla gästgivaregårdens arkiv och tillhört Mats Ersson, namngives 1682 dennes farbroder Kråk Per Olsson, varav kan slutas att faderns namn varit Kråk Erik Olsson. Om Andreas Nohrmoræi broder, länsmanen och dagboksförfattaren Mats Ersson, meddelar herdaminnet att denne efter någon studering blev kronolänsman och fortplantade en släkt med namnet Norström. Själv kallade han sig emellertid med tillnamnet Norman, vilket också läses på Våmhusklockan, bild 3. Mats Ersson Norman var född 1638 och dog 1698. Den kortfattade biografien i församlingens dödbok upplyser att han gick i trivialskolan i Falun och därefter

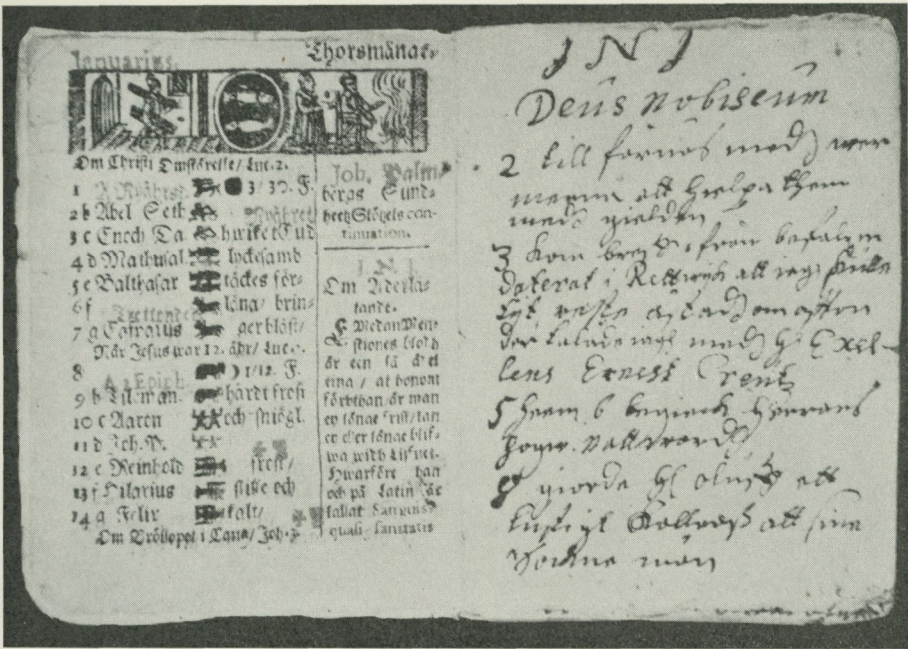

Bild 1. Mats Erssons dagbok 1671 med första sidan uppslagen.

åtföljde sin broder till Uppsala, där han vistades ett år samt att han läste "för åtskilliges barn". Till länsman i Mora utsågs han den 9 december 1669, då häradsrätten protokollfäste att den gamle länsmannen Sticko Per Matsson i Kråkeberg beviljats avsked från tjänsten för sin ålders skull, "och Mats Ersson i Nohre blef uthi ställe tillsatter utaf hans Nåde Landshöfdingen [— — —] til at vara Nohrenes lendsman igen".

Benämningen länsman, varmed i landskapslagarna menas en ämbetsman, som vid tinget ägde att bevaka konungens rätt, hade sedermera kommit att mera allmänt beteckna en förläningslagare, innan den på 1600-talet övergick att åsättas en tjänsteman vid den lokala förvaltningens betiente. Länsmannens fullmakt utfärdades av landshövdingen. En resolution 1675 över allmogens besvär utsäger tydligt detta. Eftersom landshövdingen som i länet

sitter, heter det, allrabäst kan skåda vars och ens skicklighet, så måste han hädanefter såsom tidigare utvälja länsmannen, dock skulle detta ske bland bofasta och beskedliga bönder i häradet och "intet fremmande och löse som Allmogen ingen hielp kan hafwa af". Nu är tråkigt nog genom en lucka i landskansliets registratur år 1669 Mats Erssons fullmakt icke bevarad, men med hjälp av fullmakter för andra länsmän i Dalarna vid denna tid kan man erhålla närmare kännedom om de uppgifter, som voro förbundna med ämbetet. Sålunda gör en fullmakt utfärdad 1670 för gästgivaren Pär Larsson att vara länsman i Norrbärke veterligt, huru han först av allt skall vara Hans Kungl. Maj:ts huld, trogen och rättrådig, i tid tillkännagiva all skada och fördärv som han förmå vara å färde och efter sin yttersta förmåga hjälpa till att avvärja dylik. Vidare skall han med största flit och trohet efterkomma och utföra alla de befallningar som honom på Hans Kungl. Maj:ts vägnar åläggas så att icke något bliver försummat eller undandolt; därjämte årligen hjälpa till vid uppbörden av allmogens utlagor, så att de i rätt tid och utan någon försummelse erläggas. I det hela skall han slutligen i sitt anförtrödde ämbete sig så förhålla som han det "inför Gudh, Högst b^{te} Hans Kongl. Maj:tt, sitt eget samweete och hwar ehrligh Man, tryggeligen will och kan till swars stånda". Så länge han förestod sin tjänst skulle han åtnjuta kungl. maj:ts hägn och försvar och allmogens hörsamhet.

När Mats Erssons fullmakt upplästes vid tinget, ålades också allmogen att vara honom lydiga i det som han dem i tjänsten hade att befälla. För ett fall av ohörsamhet och handläggningen av detta kan emellertid sockenstämmoprotokollet redovisa; vid något tillfälle hade en bonde i Färnäs underlåtit att på befallning inställa sig hos länsmannen och därför blivit "för tresko tilltaladh och med orden straffad". När han svarade fick han två slag av käppen. Han drog då länsmannen i håret men slogs här för i järn.

I det mesta delade dock länsmannen böndernas liv. Sådd och skörd voro ej mindre väsentliga tilldragelser för honom än för hans grannar. Ordalydelsen i anteckningarna lämnar härom tydligt besked. Den 24 maj 1671: "lychtade iag sående o Herre hielp o Herre lått wäll gå." Den 8 september samma år en vecka efter det säden skurits: "lychtade wij lada och hade då alt under taack

Bild 2. Norets by efter fotografi 1882. Gamla gästgivaregårdens byggnader synas till höger vid älven.

Soli Deo Gloria." Om bakgrunden till sådana uttryck av ängslan eller tacksamhet erinrar ett odaterat koncept i gästgivaregården, undertecknat av bland andra Mats Ersson, vari tillkännages hur den fattiga allmogen i Mora lider av "den swaga årswäxt som gudh i detta år behagat gifwa". Genom den starka kölden under sommaren hade råg och korn tagit stor skada och i somliga byar alldeles frusit bort. Många i socknen hade därför "intet till lijfs oppehålle, mycket mindre något sädeskorn at kasta i Jorden när den tiden kommer", varför landshövdingen bönfalles att "sin milda ögon till oss wända och uthi denna wår stora nödh, sårg, och trångmähl på någott sätt gunstl. förhielpa, at wij icke aldeles af hunger måge förgås och förderfade blifwa".

I de ovannämnda räkenskaperna avtecknar sig hushållningen på länsmansgården, där husbonden med sina fem drängar och tre pigor skördar vad de vitt spridda åkerlapparna, "leeråkern", "broåkern", "underberget", "solgärdet" och andra bära av råg och korn, havre och ärter. Av särskilt intresse äro här några uppgifter

som belysa hur hantering av smide för avsalu bedrevs som binäring. Mest synes detta ha avyttrats på orten, men år 1698 såldes på Pålsmässomarknaden i Hedemora bl. a. yxor, sågar och knivar av olika slag, såsom 7 st. kålknivar, 2 st. krokiga d:o, 6 par köksknivar, 5 st. sågar, 1 st. papperssax, 6 st. eldstål och 7 st. täljknivar. Från marknaden hemfördes i stället 16 pund järn, en tunna salt, en kvarts tunna strömming, renskinn och snörlivstyg.

Genom goda eller dåliga år förstod Mats Ersson att trygga sin tillvaro. År 1671 gifte han sig och nedskrev i dagboken en vädjan till den Allsmäktige om lycka och välsignelse. Hustrun hette Karin Larsdotter och skänkte honom nio barn. Deras första tid som nygifta bör ett odaterat post scriptum gälla, som finns i samma gård som räkenskaperna. Det är ställt till Mats Ersson och varskor om landshövdingens besök: "Hans Nåde Landshövdingen lärer komma till Kyrkan i Mora ifrån Orsa i fall länsman då kanske lärer stiga för altaret at sjunga sin första mässa med sin käraste." I häradsrättens protokoll kan man följa hur han vid olika tillfällen utökade sin jord. År 1672 började han bebygga den tomt närmare Dalälven, där Gamla gästgivaregården nu är belägen, bild 2. Till denna plats flyttades stugan från Noret; den 29 oktober lades knutstenarna och Mats Ersson skrev i sin dagbok: "Alzmechtige Gudh gifwe lycka och välsignelse. Om Herren ickie byggier huset så arbeta arbetarena fåfängt, som ther upå arbeta." Handlingarna efter Mats Ersson och de närmast honom följande ägarna äro ej bevarade i domsagans arkiv, men i ett arvskiftesinstrument av 1832 upptages bland åbyggnader "nya byggningen med båt och pråm" och "gamla byggningen". Dessa byggnaders förhållande till husen på Mats Erssons tid är givetvis mycket ovisst, men mer än ett boningshus fanns på platsen redan då. År 1676 blev det eldsvåda i den s. k. "gamble stufwan", men skadorna inskränkte sig till att taket förstördes, vilket i dagboken har antecknats med tillägget "doch Gudh ähra som skonade migh medh Matteligh straff".

Bland avbrotten i det dagliga livets gång märkas festligheterna i samband med bröllop eller barnsöl, kortfattat omnämnda men delvis kompletterade av i gästgivaregården kvarliggande, yppigt formulerade inbjudningsbrev. Som prov på denna säregna barock-

litteratur må här återges ett till broderns och Christina Samuelsdotters bröllop 1674. Brevet har skrivits av brudens styvfar, den för sin hetsighet bekante lektorn i Västerås, sedermera kyrkoherden i Mora, Andreas Thermanius och lyder:

”Hr Swåger kan här medh jagh tillijka medh min K. Hustru icke låta obemelt, huruledes ett lofligit Echtenskaps Contract, emellan den Ehrwürdige Herren Andream Normoraem berömlige kyrkioherde i Mora församlingh och vår k. dotter den Ehreborna och Gud fruchtiga Jungfru Christinam Troiliam beramat är genom kyrkiones band i Tuna confirmeras och beslutas, den 11 Januarii nästkommande. Anlijtar alt therföre Hr Swåger iagh och min K. Hustru tienstl. om eder angenehma präsenz widh Copulations acten: hwar med såsom iagh tillika med min K. Hustru ährkänner vårt huss högst behedras, och theras förehafwande genom Hr Swåggers och des hederwärda medfölies Gudelige böner och lyckönskningar befordras; altså förmoda wij och at Hr Swåger medh sitt kiärkomna medfölie sedan uthi Grufby en ringa dock wälment måltijd för godo uptager, som ock min Obligation der emoot blifwer städse finnas.” Kortfattat meddelar sedan dagboken hur Mats Ersson och hans bror färdades över Leksand och Tuna till Grufby och broderns ”bröllop medh Christin Samuelss Dotter”.

Bland andra bjudningar har såsom särskilt anmärkningsvärt noterats ett festligt kalas, som landshövdingen bestod den 24 januari 1672, och till vilket alla de 31 länsmännen voro inbjudna med Mats Ersson som värd. Dagen därpå var han ”medh Mohra folket, hos Prytssen, ther druckom wij öhl och wijn och 5 Rixdr för the dansade och sungo”.

Uppgifter om olika slags dramatiska händelser, epidemier, bråda dödsfall och olycksbådande naturtilldragelser ha också fästs på papperet. I april 1672 omtalas att det detta år varit så liten vårflod, som ej i mannaminne förekommit. Den 26 samma månad lades fyra lik i jorden, och två dagar senare begravdes tretton döda. I dagboken är skrivet: ”Lär oss Herre betenkia att wij döö moste. Håldh messlingh, koppor, bränsiuka, item bröstsiuka och halss beswär går allment.” Juldagen 1674 rådde sådan storm, att många skorstenar blåste omkull och tak lyftes av husen; i skogen bräcktes stora träd, ”och somblige medh Rötter omkull bröötes”.

År 1676 den 13 september föll klockaren Mats Torstensson ner från kyrktornet och slog ihjäl sig "i thet lijnan geck twärt aff".

En del av anteckningarna återspegla emellertid händelser av mera allmänt intresse. Bland sådana må nämnas häxprocesserna, kyrkans ombyggnad efter branden och kriget med danskarna.

Kyrkoherden Elof Skragge i Mora, Nohrmoræi företrädare, berättar i sin relation angående trolldomsväsendet i Österdalarna år 1670, att kommissionen, som skulle anställa rannsaking över häxeriet i Mora socken, infann sig på prästgården den 12 augusti, varvid dess medlemmar underrättades om satans förhävanden. Tidigare på året hade landshövding Duwall i skrivelse till rikskanslern redogjort för häxerierna i de olika socknarna och härvid lämnat ett sammandrag av Mats Erssons rapporter för att Hans Excellens skulle täckas se "hwad Länsmannen derifrån eenfaldigt berättar". Skrivelsen finns återgiven hos Köningsvärd, där man kan läsa om Kåck Anders, en pojke om 10 år, som nattetid löpte gatlopp vid bron i Noret med en länsman vid vardera änden, eller om den grisliknande skepnaden, som på ljusa dagen drog en drög efter sig och bjöd barnen på ormar.

I januari 1671 hölls i Mora förnyad rannsaking och dom. Dagboken meddelar att rannsakingen skedde i Morkarlby den 24 januari och att följande dag kommissionens ledamöter efter gudstjänsten gingo in i sockenstugan med allmogen och utsade domarna: "tå Dömdes Cirsten Oluffs hustru på Soll att hon skulle halshuggas och å bähle brännas, men the andre förskontes om prof till bättringh sedan war herren medh heela sitt medfolie till middagzmåltijdh i prest gården, d. 26 reste the hähr i från, tå folgde iagh them till wäg till Garssås ther iagh hade stämt 30 hästar att byta aff the 30 som i Morkarlby togo emoot thet senare bytet skulle skiutssa till Laacknäs."

Den 7 maj 1671 skulle kyrkoherde Skragge hålla sin avskedspredikan, och den 3 maj hade Morafolket rest åstad i båtår för att hämta hans efterträdare. På natten mellan elva och tolv antändes kyrkan av blixten, och tornet och taken avbrändes. Reparationsarbetet igångsattes ofördröjligen med framskaffande av byggnadsmaterial, och byggmästaren Oluff Nilsson erhöi i uppdrag att reparera taket mot 400 daler och fri kost. Följande månad

Bild 3. Lillklockan i Våmhus med inskriptionen "MATS ERSSON NOHRMAN LANSMAN". Efter foto av Mats Åmark 1910.

upprestes de nya takstolarna, med den vådliga utgång, som i dagboken omnämnes den 30 juni: "Förste stoore bondagh emedan thet skriffnade blåste sparrarna på öfre taket omkull och slogos Sunder hwaraff folket blefwo förskräckta sedan predickade Kyrkioh. 2 gong. prestgården." På sockenstämman tillskrev man olyckshändelsen först och främst församlingens syndfullhet och därefter byggmästarens bristande omsorg vid takresningen, varför man ansåg att något borde avdragas på hans arbetslön. Den 18 augusti noterar emellertid Mats Ersson att byggmästaren var färdig med sitt arbete och "feck lön för att han hade sparrat och brädat Kyrkian såsom och hammarna gjort och updragit".

Vad dagboken har att förmåla om nygjutningen av klockorna efter branden tidfäster detta företag med stor noggrannhet. Mellanklockan, som blev färdig redan på hösten, anlände till Mora i februari 1672. De rader i dess inskription, vari "Herr Trotzig af stor nijt til kyrkior och gudsord / beprisat må med flit för

denne gerning giord", åsyftar Anthonius Trotzig i Falun och hans insatser i samband med klockgjutningen. Arten härav är dock något oklar. Efter hans död sökte nämligen stärbhuset hos församlingen göra gällande en fordran på 1270.31 d. kmt (se härom Mats Åmark, Dalarnes kyrkklockor, sid. 198 f.), men sockenmännen ställde sig ovetande till denna skuld. En anteckning av Mats Ersson den 10 februari 1672 lyder emellertid: "kom vår klocka hem som Antonij Trotssigh hafuer betalt, Soli Deo Gloria." Den 24 maj sattes klockan upp på "några stelningar" och ringdes för första gången. Den var gjuten av Oluff Larsson; samme klockgjutare kom den 8 juni till Mora för att gjuta storklockan, och den 15 augusti skedde detta vid solnedgången. Två veckor senare, den 1 september, kunde Mats Ersson skriva: "ringdes först medh vår Stoore Klocka och giordes af min K. broder en tacksäijelse predikan." Lillklockan, på vilken bland andra namn också stod Mats Erssons, göts den 14 september klockan ett på dagen, och samma dag göts också Vämhusklockan, även denna med Mats Erssons namn, bild 3.

Genom luckan i dagboken för 1673 saknas tyvärr underrättelser om hur det detta år igångsatta tornbygget fortskred. Att vår länsman även här hade att beställa, antydes av landshövdingens brev till befallningsmannen den 7 maj 1673 om åtgärder med anledning av tornbyggaren Anders Olufssons ankomst till Mora. "Jag håller rådeligt", skriver landshövdingen här, "att I förskrifwen Länsmannen Mattz Ersson hijt, sedan han nu till söndagen har detta med sochnenes förmän communicerat, att han då kan göra nödig berättelse om ett och annat och fåå fullkomblig ordres."

Från och med år 1675 beröres i dagboken kriget mot danskarna och särskilt det s. k. utskottsfolkets insatser i detta. Utskottsfolket var benämningen på ett förband, sammansatt av det manskap rotarna uppställde utöver det ordinarie. Den 8 juli 1675 skriver Mats Ersson: "Ankom här Hans Nådhe Landzhöfdingen Gustaff Duwall och hadhe stämt hijt Sochnerne ofwan Sijlian såsom och ifrån Lijma och Malungh. Hans ärende war att förhöra om allmogen wille förswara sine grenser för juten på dena sijdan thet the alla medh en mun lofwade wilia giöra, och om så skulle om trengia skulle en af hwar Roote gå åstad." Under augusti vidtogo

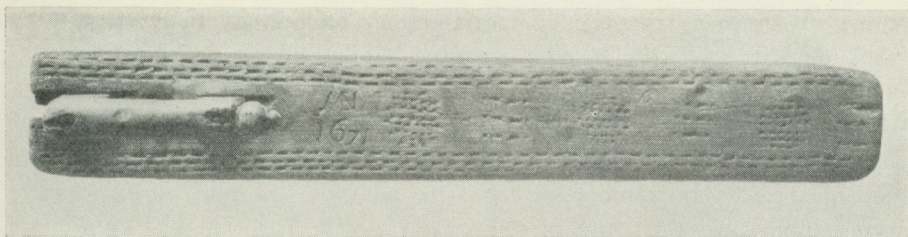

Bild 4. Kavelbräde från Gamla gästgivaregården med Matts Ersson Normans initialer och 1671, hans bröllopsår. Nordiska museet, inv.-nr 3519.

utskrivningarna, och av varje rote utskrevs en karl för att "förswara vår grentz på denna sidan om så skulle omtrengia för Juhten". I september begynte utskottsmanskapet exerceras, och den 2 december höll landshövdingen tillsammans med överstelöjtnant Yxkull mönstring av förbandet. Beträffande utrustningen efterhördes i ett brev från landshövdingen till Mats Ersson den 21 december (landskansliets registratur) förekomsten av stålbågar på orten: "Såsom det utan twifwel lærer finnas een hoop i Mohra sockn som ähro wana att skiuta medh bågar, och det will fordras at man under uthskottzfolket motte hafva ett gått partij deraf; altså skohle I nu straxt noga spana dher effter, och öfwersända migh een Lista af så många som I finnen dher till dugeligaste wara, dragandes och försorg om ett partij ståhlebagars anskaffande, så att dhe måge widh anfordran wara i beredskap och till redss det i låten eder wara till höörsamb effterrättelse Gudi befalt Dat. Fahlu kongzgård d. 21 Decemb: 1675." Man uppmärksammar brevet för dess överraskande antydan om stålbågarnas användning som stridsvapen så sent på 1600-talet.

På nyåret 1676 begärde general Sparre dalkarlarnas stöd vid det anfall han planerade i Norge. Utskottsfolkets ena brigad låg i Lima och den andra i Älvdalen. Den 6 februari meddelar Mats Ersson: "publ. H:s N:des Landzhöfd. breff att 150 hästar skulle till Elfwedahl och skiuttza uhtskottzfolket till Herdahl. Men för thet stooro oförett kunde the eij komma till stämbd dagh alla." Sista dagen i januari hade det nämligen börjat snöa, och den 6 och 7 februari blev det yrväder. Den 10 februari försökte några kom-

panier gå före och bana väg, och följande dag hade återstoden av förbandet satt sig i rörelse, då förtruppen sände bud att den inte kunde komma fram för snön. Den 12 reste generalen själv "att fresta vägen men kom till bakar och sedan heela hoopen Dito Reste iagh heem". Bidragande orsaker till detta företags misslyckande, såsom trytande proviant och bristande disciplin, med myteri inom Gagnefs kompani som påföljd, ha ej berörts.

På sensommaren, den 13 augusti, anlände landshövdingen till Mora för att begära manskap till Västergötland, där danskarna trängt in. Socknen lovade att gå man ur huse, men när uppbrotsordern kom i slutet av november vägrade allmogen att åtlyda denna. Av Mats Erssons anteckning den 24 november framgår att detta berodde på att landshövdingen ej var med: "Stämbdessa allmogen i Sochnestufwan och nekade the wille intet marschera förähn Landzh. fölier." Överstelöjtnant Yxkull som förde befälet över Österdalsbrigaden och väntat flera dagar i Mora på sitt manskap hade endast att bege sig av. Men när han den 29 november avreste och allmogen fick höra att "the andre sochnar woro till March gångne, giorde the sigh strax färdige och togo sin marsch åht Rettwijck sedan åht Lexandh och så recte åht Flooda".

Mer än halva krigstiden återstod ännu. Mellan den sista dagbokens nyårsåkallan 1678 om frid, lycka och salighet och slutorden i december "Gudhi allena ährona, som gifwer hälsa lijff och brödh" företogs nya utskrivningar för att fylla luckorna efter de döda i Mora kompani, men de större händelserna utspelades på skådeplatser bortom Mats Erssons horisont.

Källor och litteratur: Mora pastorsämbetes arkiv: Sockenstämmo-protokoll och dödbok. — Uppsala landsarkiv: Landskansliets i Stora Kopparbergs län registratur, Mora tingsrätts protokoll. — C. G. Köningsvärd, Blåkulla-Färderna eller Handlingar om Trolldomsväsendet i Dalarne åren 1668—1673, Sthlm 1845—49. — Joh. Fr. Muncktell, Westerås stifts Herdaminne, II. — A. Pihlström, Kungl. Dalregementets historia, II, Sthlm 1904. — J. Romson, Anders Nohrmoræus, i Julbok för Westerås stift 1925. — A. A. Stiernman, Alla riksdagars och mötenas beslut, II, Sthlm 1729. — Mats Åmark, Dalarnes kyrkklockor, Sthlm 1924.

Avskrifter av handlingar, som ursprungligen ingått i Gamla gästgivaregårdens arkiv ha godhetsfullt ställts till förfogande av advokat C. G. Segerstråle, Stockholm, samt av fru Elsa Thorell, f. Hållams, Stockholm, på vars uppgifter även framställningen av Gamla gästgivaregårdens personhistoria bygger.